

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
INSTITUTUL DE STUDII UNIVERSITARE DE DOCTORAT

**LUMI FICȚIONALE ÎN OPERA LITERARĂ
A LUI IOAN PETRU CULIANU**

Rezumat

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. Andrei TERIAN-DAN

Drd. Ciprian Iulian TOROCZKAI

SIBIU
2017

Cuprins

Argument	4
Introducere	7
1. Concepția lui Ioan Petru Culianu despre literatură	14
Culianu despre literatura sa	14
Mircea Eliade, un model narativ	19
Natura și funcțiile literaturii în concepția lui Ioan Petru Culianu	21
2. Lumiile ficționale – considerații generale	24
Lumi ficționale	26
Considerații privind lumile ficționale la Ioan Petru Culianu	30
Reconsiderarea lui Culianu-scriitorul: un autor postmodern	36
Science-ficționalizarea postmodernismului/postmodernizarea SF-ului .	38
Raportul dintre cititor și lumile ficționale	41
Lumi ficționale la Ioan Petru Culianu	44
3. România – țara „arhonților răului”	44
3.1. Trei într-o barcă? Personalități ale culturii românești	44
Eminescu – voyeur, debil mintal și xenofob	44
Horia Stamatu și șansa ratată	54
Mircea Eliade – ficționalizarea unei biografii?	57
Cum pot trece un maestru și discipolul său râul Selenei?	89
3.1. România „reală”	100
Istorie românească în secțiuni	100

Revoluția din decembrie 89 – un episod de fantapolitică	106
România postdecembristă	111
Imaginea sinceră a românului sau lecție împotriva românismului	115
4. Jormania	122
Jormania „liberă”, revoluția și Imperiul Maculist.....	122
Descendos ad infernos, între tragedie și comedie.....	137
5. Magicieni în Florența	144
Jocul de smarald: sinteza concepției literare a lui Culianu	144
1484.....	148
Sub semnul lui Saturn: magia intersubiectivă și Arta Memoriei	150
6. Lumea lui Toz grec.....	160
Toz grec.....	163
Alte ipostaze ficționale ale lumii magicianului	174
7. Lumea alternativă: Hesperus.....	187
Hesperus: distorsionarea timpului și corectarea umanității?	187
8. Moartea și „învierea” lui Culianu sau textualizarea și ficționalizarea biografiei	197
Concluzii.....	203
Bibliografie generală:.....	212

Cuvinte cheie: lumi ficționale, imaginar, eros, Renaștere, manipulare, magician, gnoză, românism, morfodinamică, jocuri mentale, M. Eliade, M. Eminescu, H. Stamatu, I.P. Culianu

În introducerea celei mai cunoscute cărți ale sale, *Eros și magie în Renaștere*, Ioan Petru Culianu (1950-1991) – istoric al religiilor, filozof al culturii, filolog și publicist – scria că această lucrare reprezintă „un răsad de fantasme merit unui culegător necunoscut”. La o analiză mai atentă, întreaga sa operă poate fi astfel catalogată: o vastă întreprindere de catalogare a „hărților” minții umane, în încercarea de a descoperi și explica deopotrivă cele ce țin de rațiunea și imaginația umană. Astfel, pentru Gregory Spinner, Culianu a fost, înainte de toate, un „istoric al imaginației”.

Din păcate, receptarea operei științifice și literare este abia la început. Stadiul cercetărilor se rezumă la câteva lucrări și studii cuprinse în volume colective, pe care le amintim pe scurt în continuare: 1) Ted Anton, *Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu*, ed. a II-a, Polirom, Iași, 2005 (o prezentare, în stil ziaristic, a biografiei lui Ioan Petru Culianu, cu accent pe asasinarea acestuia și semnalare unor posibile piste de descoperire a autorului odioasei crime); 2) Ele-mire Zolla, *Ioan Petru Culianu*, Alberto Tallone Editore, 1994 (prima monografie despre Culianu); 3) Matei Călinescu, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade: amintiri, lecturi, reflecții*, Polirom, Iași, 2002 (prima încercare sistematică de a prezenta relația Eliade – maestru – Culianu – ucenic), tot aici situându-se și *Dialoguri întrerupte: Corespondența Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, ed. a II-a, Polirom, Iași, 2013, respectiv Andrei Oișteanu, *Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu*, Polirom, Iași, 2007; 4) Nicu Gavriluță, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, Polirom, Iași, 2000 (o lucrare destul de inegală în expunerile și concluziile pe care le conține, dar care are meritul de a promova și aplica metodologia lui Culianu în spațiul cultural românesc); 5) Sorin Antohi (ed.), *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, Polirom, Iași, 2003 (cuprinde studii indispensabile înțelegerii vieții și operei lui Ioan Petru Culianu, mergând de la principalele direcții ale istoriei și filozofiei religiei – gnosticism, ascensiune mistică, magie etc. – și până la opera literară și publicistico-eseistică); 6) diversele studii, prefețe și postfețe la cărți ale lui Culianu publicate și reeditate, semnate de tânărul cercetător Eduard Ircinschi, specializat în istoria gnosticismului; 7) Horia-Roman Patapievi, *Ultimul Culianu*, Humanitas,

București, 2010 (cea mai pătrunzătoare analiză a concepției religios-culturală a lui Culianu, unde se încearcă descifrarea perioadei ultime din bio-bibliografia acestuia, marcată de încercarea de a descoperi o *mathesis universalis* pentru creația spirituală a omului); 8) alte câteva lucrări, cum ar fi: Marcello De Martino, *Mircea Eliade esoterico. Ioan Petru Culianu e i "non detti"*, Settimo Sigillo, Roma, 2008; Olga Gorshunova, „Terra Incognita of Ioan Culianu”, în *Ètnografîčeskoe obozrenie*, 2008, n° 6, p. 94-110 (în rusă); Dorin David, *De la Eliade la Culianu*, Eikon, Cluj, 2010.

Ținând cont de cele de mai sus, trebuie să precizăm un fapt paradoxal: deși cărțile lui Ioan Petru Culianu – editate în seria de Opere complete de la editura Polirom – se vând foarte bine (la un moment dat s-a vorbit chiar despre o campanie publicitară ocultă în acest sens...), totuși receptarea lor rămâne încă destul de răstrânsă. Acest fapt este cu atât mai valabil în ceea ce privește opera literară a lui Culianu, deși nici măcar opera științifico-academică nu face excepție.

Totuși, studiile dedicate operei lui Ioan Petru Culianu, în continuă creștere, au evidențiat, pe bună dreptate, tripla ipostază a acestuia – de istoric al religiilor, prozator și publicist. La Culianu există o strânsă legătură între opera științifică și cea literară; o recunoaște el însuși într-un interviu, au sesizat-o toți exegeții operei sale. Dar are într-un totul Culianu însuși dreptate, atunci când spune că la el literatura a fost scrisă pentru a ilustra ideea ce ține de studiul academic al filosofiei religiilor? Credem că e mai mult o dovadă de modestie. Nu toată opera sa literară se încadrează în acest tipar (exemplul cel mai elocvent: „Hesperus”), deși nu este mai puțin adevărat că în toate scrierile sale literare regăsim teme și motive magico-religioase.

Față de alte teze de doctorat despre Ioan Petru Culianu¹, în teza noastră accentul cade pe literatura ca literatură la scriitorul Culianu. Întrebarea funda-

¹ Limitându-ne strict la opera literară, amintim aici două dintre ultimele contribuții: Raul Popescu, *Ioan Petru Culianu – Destinul unei opere*, Teză de doctorat susținută în anul 2014, sub îndrumarea Prof. univ. dr. Ovidiu Moceanu, la Universitatea Transilvania din Brașov, Facultatea de Litere, Departamentul de Literatură și Studii Culturale. O variantă revizuită a fost

mentală: cum a creat autorul lumile sale ficționale? Este tema care se află în centrul creației sale *ca scriitor*, și abia apoi ca savant, filosof al culturii, istoric al religiilor etc.

Încercând să găsim legătura intrinsecă dintre umanitate, ficțiune și literatură, cercetarea noastră se înscrie pe o linie hermeneutică ce promovează *realitatea* (sic!) și valoarea universurilor ficționale. Este o linie pe care se înscriu câteva lucrări și studii esențiale, dintre care trebuie neapărat să o amintim pe cea a lui Toma Pavel, *Lumi ficționale*². În timp, „lumea lumilor ficționale” a dobândit din ce în ce mai multă consistență, fiind abordată de cercetările literare fie la modul general, fie cu trimitere la un autor și universul imaginat de acesta. Ca exemplu, mai amintim aici dintre cele mai recente contribuții: Lubomir Doležel³, Brian McHale⁴, Laura Mesina⁵, Corin Braga⁶ ș.a.

publicată sub titlul: *Ioan Petru Culianu. Ipostazele unui eretic*, Eikon, București, 2017. Cea de-a doua contribuție: Adriana Dana Listeș Pop, *Ioan Petru Culianu/publicist și erudit. Intertextualitate și discursivitate*, Teză de doctorat susținută în anul 2015, sub îndrumarea Prof. Univ. Dr. Ștefan Borbély, la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Litere. Au rezultat două cărți, în care însă unele secțiuni se suprapun în întregime: Adriana Dana Listeș Pop, *Introducere în opera lui Ioan Petru Culianu. Sistemul de gândire*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2015; Adriana Dana Listeș Pop, *Transtexualitate și liminalitate în proza lui Ioan Petru Culianu*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2016. Alte teze de doctorat: Emilia-Mariana Spătaru, *Două modele de hermeneutică culturală: Nikolai Berdiaev și Ioan Petru Culianu*, Universitatea din București, Facultatea de, Limbi și Literaturi Străine, Școala doctorală de Studii Literare și Culturale, susținută în anul 2013 sub îndrumarea prof.dr. Antoaneta Olteanu; Balon-Ruff J. Zsolt, *Ioan Petru Culianu, studiu monografic*, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie, Școala Doctorală de Filosofie, susținută în 2013 sub îndrumarea Prof. univ. dr. Egyed Péter; Liliana Turică (căs. Sonea), *Ioan Petru Culianu și problema relației dintre minte și realitate*, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie, Școala Doctorală de Filosofie, susținută în 2013 sub îndrumarea prof. univ. dr. Rodica Marta Vartic.

² Toma Pavel, *Lumi ficționale*, trad. Maria Mociornița, Minerva, București, 1992.

³ Lubomir Doležel, *Heterocosmica. Fiction and Possible Works*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1998; Idem, *Possible Worlds of Fiction and History. The Postmodern Stage*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2010.

⁴ Brian McHale, *Ficțiunea postmodernistă*, trad. Dan H. Popescu, Polirom, Iași, 2009.

Studiul nostru are ca subiect de cercetare opera literară a lui Ioan Petru Culianu (1950-1991), vizat fiind mai ales modul în care acesta și-a ilustrat universurile ficționale. Desigur, acest demers presupune în mod necesar și naratologia, în sensul în care termenul fusese propus de Tzvetan Todorov⁷: studiul mecanismelor povestirii, cu cele două dimensiuni ale sale, una *tematică* (analiză a conținuturilor narrative) și alta *formală* (analiză a modului de reprezentare narativă, a discursului narativ). Astfel, se au în vedere logica acțiunilor, raporturile dintre personaje, procedeele de construcție narativă, temporalitatea narativă, perspectivele narațiunii ș.a.m.d.

În opinia noastră, analiza naratologică a lumilor ficționale ce apar la Culianu este mult mai validă în comparație cu alte demersuri de cercetare, bazate pe metode străine cercetării literare. (Amintim în acest sens teza de doctorat a Simonei Galațchi, *Ioan Petru Culianu: Literatura ca demers inițiativ*, unde opera literară a lui I.P. Culianu este analizată din perspectivă psihanalitică.) Mărturisim că inițial am fost tentați să imităm cercetările întreprinse în analiza fantasticului la Mircea Eliade. Mai exact, eram conștienți că modelul Eliade a contribuit la formarea nu doar a cercetătorului Culianu ci și a scriitorului Culianu. (Interesul lui Culianu față de opera literară eliadiană a fost unul mărturisit, acesta având în plan și să scrie o lucrare despre „Mircea Eliade scriitorul”. Planul acestui proiect ni s-a păstrat.) Și totuși, la o analiză mai atentă am renunțat la această ipoteză facilă, descoperind că, la fel cum a existat o „ruptură” a lui Culianu de Eliade la nivelul operei științifice, tot așa există o „diferență de nivel” între cei doi și în ceea ce privește opera literară.

Punctul de plecare al cercetării noastre l-a constituit chiar modul în care a înțeles natura și rolul literaturii Culianu însuși. Acesta reprezintă tema primului capitol.

⁵ Laura Mesina, *Imaginarul medieval. Forme și teorii*, Institutul European, Iași, 2015.

⁶ Corin Braga (coord.), *Morfologia lumilor posibile. Utopie, antiutopie, science-fiction, fantasy*, Tracus Arte, București, 2015.

⁷ Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, trad. Virgil Tănase, Univers, București, 1973.

În ceea ce privește descrierea și analiza lumilor ficționale propriu-zise ce apar în literatura lui Ioan Petru Culianu, pornesc de la lumea „reală” și merg până la lumea universurilor posibile, adică de la o matrice a sa existențială (România) și până la lumea alternativă, după un scenariu SF „clasic” (din Hesperus). Cu alte cuvinte, vom expune lumile ficționale pornind de la proximitatea lor față de ceea ce se înțelege prin real, pentru a încheia cu un univers prin definiție imaginar, cel al (științifico-)fantasticului.

Deși a ales calea exilului, România nu a dispărut niciodată din preocupările lui Culianu. Realitățile țării sale natale se regăsesc în scrierile sale literare, fie că este vorba de romane, povestiri, eseuri sau articole cu caracter politic.

În general, tonul pe care-l folosește Culianu este unul acid, atacând, uneori cu virulență, tarele poporului român. El neagă teza susținută, printre alții, și de Mircea Eliade, cea a „nenorocului românesc”, și arată că la baza dezvoltării lente din punct de vedere economic se află etosul spiritual ortodox.

Deși a părăsit sistemul totalitar instaurat în România de regimul comunist, Culianu nu s-a sfiit să poarte un adevărat război spiritual cu acesta. Articolele sale cu caracter politic s-au centrat pe ideea că ideologia comunistă reprezintă un „genocid spiritual”, un „păcat împotriva spiritului”. Revoluția din decembrie 1989 a dus la căderea lui Ceaușescu dar a reprezentat, în opinia lui Culianu, un episod de fantapolitică – un scenariu elaborat de supercomputerul KGB-ului și realizat cu concursul Securității românești. În consecință, el a denunțat abuzurile regimului care a urmat, în frunte cu Ion Iliescu, și a elaborat un program de redresare economică și culturală a României (unele dintre puncte fiind actuale și astăzi).

Tonul virulent și critic, uneori ironic, despre care am vorbit se reflectă la Culianu în modul în care acesta s-a raportat la câteva dintre personalitățile culturale românești: Mihai Eminescu, „poetul național” al românilor, Horia Stamatu, figură de seamă a exilului românesc în sec. XX, și Mircea Eliade, savant de renume mondial și „maestru” al lui Ioan Petru Culianu.

Portretul pe care i l-a făcut lui Eminescu se află în totală opoziție cu hagiografia pe care o promovează în general studiile românești. După Culianu, Emi-

nescu a promovat o ideologie de dreapta, cu efecte nocive pe termen lung în cultura română (dacă ar fi trăit în sec. XX el ar fi fost ... Corneliu Zelea Codreanu, sic!). Creația eminesciană posedă un caracter visător, dar și maladiv, reflectând, de exemplu, voyeur-ismul de care ar fi dat dovadă poetul în timpul vieții.

Horia Stamatou a fost analizat și din perspectiva trecutului său, politic, respectiv al simpatiilor față de mișcarea legionară (e drept, mai mult într-un stil aluziv, chiar criptic). Dacă în cazul celui dintâi Culianu a denunțat „imposibila mărturisire”, nu la fel de intransigent s-a dovedit față de Mircea Eliade, căruia probabil i-a fost toată viața recunoscător pentru sprijinul acordat pe toate planurile. Acest fapt nu a coincis însă cu absența spiritului critic față de opera lui Eliade, ipostaza de „eliadian” aplicată de unii lui Culianu fiind validă doar parțial. În fapt, Culianu însuși s-a oprit, într-o manieră ficțională, dar cu multe elemente biografice reale, asupra relației sale cu maestrul Eliade, în nuvela inedită „Râul Seleniei”.

Pentru a sintetiza, de multe ori Culianu a folosit bisturiul atunci când s-a raportat la realitățile românești, ceea ce nu înseamnă însă că a fost indiferent față de ele. Dimpotrivă, ca fiul al exilului, el și-a înțeles misiunea salvatoare la adresa României, pe care a criticat-o în punctele negative tocmai din dorința de a o vindeca.

„Telerevoluția” românească, cauzele și contextul producerii sale, au fost ficționalizate în cele două povestiri despre Jormania. Aici se vedește spiritul prevestitor al lui Culianu, care i-a asigurat acestuia statura de geomant chiar și după moarte. În orice caz, dincolo de cadrul ficțional, frapează modul în care autorul a putut să prevadă, uneori în detaliu, starea politică a țării în timpul și imediat după revoluție. Orice îndoială privind identitatea Jormania – România dispare: datele despre cuplul prezidențial Gologan-Mortu, a cărei descriere seamănă cu datele despre soții Nicolae și Elena Ceaușescu (tatăl alcoolic al președintelui, originea lor țărănească, de unde lipsa de cultură, discursurile lungi pe care le ținea el, vanitatea, opresiunea poporului care îi detesta profund etc.); învecinarea Jormaniei cu atotputernicul și influentul Imperiu Maculist, despărțite de râul Putan (România învecinată cu URSS, despărțite de râul Prut); toponimiile (râul Putan-Prut,

munții Cartan-Carpați); elemente din desfășurarea revoluției (întoarcerea manifestației organizate de Ceaușescu împotriva sa, semănarea panicii prin plasarea de cadavre furate de la morgă, polarizarea noului guvern format între nevoia de ascultare față de Moscova și dorința de a păși pe calea democratizării prin contactele cu Occidentul); asocierea reprezentanților Bisericii Ortodoxe, respectiv a „patriarhului Anaghia” cu ideologia Gărzii de Fier („Garda de Lemn”) și ideologia comunistă ce a stat la baza fondării aparatului de represiune a Securității („Secan”); în fine, numeroasele omonime termina în –an, care au fost dublate și în viața reală de un Roman, Voican, Brucan etc.

Denunțarea unor abuzuri ale regimului (neo)comunist instaurat în România după 1990 s-a făcut și prin intermediul schițării unor universuri onirice, cu trimitere la studiile sale academico-științifice despre psihanodia (*Himmelsreise*) și *descendos ad infernos*. Acestea reflectă în cel mai înalt grad spiritul ludic, dar și ironic, de care a dat uneori dovadă Culianu atunci când a scris literatură. Intenția sa evidentă era de a provoca, astfel creația literară având un rol de „terapie prin șoc” (un singur exemplu: românii ar trebui să treacă în bloc la ... zoroastrism!).

Romanul *Jocul de smarald* reprezintă, în opinia noastră, apogeul creației de ficțiune a scriitorului Culianu, încununarea deopotrivă a cercetărilor pe plan academico-științific. Într-un mod narativ ce ar putea fi caracterizat ca ținând de „manierism”, Culianu a realizat aici o veritabilă frescă a vieții florentine la sfârșitul Evului Mediu târziu. Deși aparent aveam de-a face cu un „roman detectivistic”, miza sa este mult mai mare. Neoplatonism, gnoză, magie, vrăjitorie, ascensiuni celeste – iar lista temelor filozofico-religioase care au constituit preocupările cercetătorului Culianu de-a lungul timpului și care își găsesc eco-ul în romanul amintit poate continua.

În mod cert, vădind un spirit ludic, Culianu „se joacă” cu cititorul și cu indiciile. Iarăși, este un joc „serios”, fiindcă acțiunea curge spre un deznodământ previzibil și în același timp neașteptat. Astfel, dacă personajul „păpușarului” este greu de intuit – de-a lungul narațiunii fiind avansate și abandonate mai multe variante – configurația finală a faptelor pare că urmează un plan imuabil, din care

aflăm, pas cu pas, elementele componente. Dar și acest fapt ni se afirmase în repetate rânduri în roman: că, în pofida dorinței de libertate supremă, nimeni nu poate scăpa de destinul astrelor, ci cel mult, prin practicarea magiei care are la bază legăturile iubirii, poate să-l cunoască...

În ceea ce privește substratul ideatic al romanului, precizăm că Renașterea a fost o preocupare constantă pentru Culianu. După acesta, ceea ce s-a petrecut în Renaștere nu a fost, așa cum se crede îndeobște, urmând tradiția umanistă, un fenomen cultural și artistic, ci a fost, înainte de toate, încununarea unei foarte speciale aventuri a cunoașterii. Această aventură a cunoașterii a fost ilustrată de ceea ce am putea numi „științele Renașterii”, în primul rând magia, și întrupată de tipul uman specific al Renașterii hermetice – magicianul Renașterii. În *Jocul de smarald*, ilustrarea prin excelență a acestuia din urmă este Marsilio Ficino.

De altfel, figura magicianul și tipul de viziune asupra lumii pe care îl implică aceasta se regăsește și în romanul *Tozgreac*, și în povestirile, fie de tinerețe, fie de maturitate, ale lui Culianu. Analiza acestora a constituit subiectul următorului capitol din lucrarea noastră, mergând de la cele cuprinse în *Arta fugii* și până la cele din *Pergamentul diafan*.

Alternanța real (elemente biografice din experiența lui Culianu în exil) – imaginar (ficțiuni) este peste tot prezentă în romanul *Tozgreac*, dar și în prozele din cele două volume amintite. În mod cert, personajele magice care apar în roman continuă reflecțiile despre funcția magicianului din lucrările științifice ale lui Culianu. În roman regăsim atât misticul musulman, cât și rabinul taumaturg, personajul reprezentant al statului magician fiind un moșneag misterios, care a apărut în urma unei invocări magice.

Astfel, cartea nu poate fi redusă la un simplu scenariu polițist. Există în *Tozgreac* și pagini dense, de speculație filosofică, abordând probleme precum lumea, relația privit-privitor, interdependența public-spectacol, iluziile, programarea și deprogramarea (manipularea), bariera etc.

În ceea ce privește ciclul de povestiri ale lui Ioan Petru Culianu, acesta cuprinde teme ca iluzia (*Maya*), visul, evadarea din lumea materială, originea răului, timpul. În analiza noastră am arătat că există o legătură indisolubilă în

creația sa literară atât între romane și povestiri, cât și între acestea din urmă. Legătura se face atât la nivelul temelor abordate – magie, manipularea oamenilor și a lumii etc. – cât și al acelorași personajelor care transmigrează în diverse spații și perioade temporale (Toz grec, Mekor Hayyim ș.a.). Acest lucru crează o unitate a lumilor ficționale în întreaga operă a lui Ioan Petru Culianu, fiindcă în mecanismul lor de generare nu se poate face abstracție nici de lucrările și studiile cu caracter academico-științific.

Penultimul capitol al tezei se oprește asupra romanului *Hesperus*, în care regăsim universul ficțional prin excelență imaginar – unul de tip SF. Teza principală vizează lumea ca produs al minții omenești, ca fantasmagorie, dar regăsim în acest roman câteva dintre temele „clasice” ale genului științifico-fantastic: lumile utopice, ingineria transumană, progresul tehnologic aparent nelimitat etc. Plasată într-un viitor îndepărtat, într-o perioadă a pământului post-atomică, acțiunea se desfășoară în cadrul cele două lumi antagonice: pe de o parte, Hyperborea, civilizația subpământeană, iar pe de altă parte, Hesperus, civilizația de la suprafață. Ambele sunt rodul unui experiment prin care se urmărise extirparea totală a dorințelor din ființa umană, întrucât acestea fuseseră considerate agresive și, în consecință, antisociale.

S-a spus, pe bună dreptate, că romanul *Hesperus* este un nod ce conectează sistemul de gândire a lui Ioan Petru Culianu printr-o serie de linkuri ce ne conduc spre proza scrisă în țară, dar și spre viitoarele sale povestiri, studii științifice și chiar articole politice. De exemplu, definiția pe care autorul o face Artei Transformării, formulată într-o scriere ficțională de la începutul anilor '80 ai secolului trecut, va fi piatra de temelie a unor lucrări precum *Gnozele dualiste ale Occidentului* sau *Arborele Gnozei*, unde religiile, dar și tot ceea ce ține de civilizație și cultură, sunt descrise ca având o origine unică (și, în viziunea lui Culianu, incontestabilă): mintea omenească. Ca o sinteză, în romanul *Hesperus*, este speculată ideea că *lumea este un vis*, o *fantasmagorie*, o creație a minții omenești.

Ultimul capitol al lucrării s-a oprit asupra unui proces unic în literatura română: textualizarea și ficționalizarea biografiei unui scriitor la foarte scurt timp de la moartea sa. În cazul lui Culianu, asasinarea a devenit mit, ceea ce l-a tran-

sformat din autor în personaj (literar). Autori ca Ted Anton, Norman Manea, Claudio Gatti, Caius Dobrescu, Ruxandra Cesereanu ș.a. au expus deopotrivă destinul excepțional, și în același timp tragic, al lui Culianu, cât și concepția originală a acestuia despre lume, relația minte – trup, modul în care omenirea poate fi manipulată prin „operații magice” etc.

Între toate aceste lumi ficționale există și elemente comune, deși și foarte multe deosebiri. Ioan Petru Culianu este un scriitor complex, mai presus de calitatea de simplu „ilustrator” al unor teme cu caracter științifico-academic. De asemenea, e mai mult decât un imitator, o simplă copie, a lui Eliade, care, la rândul său, a fost și savant, și scriitor. Există deosebiri fundamentale între cei doi: unul e un scriitor modern (Mircea Eliade), celalalt postmodern (Ioan Petru Culianu).

Nu putem ști ce fel de operă științifică și literară ar fi produs „ultimul Culianu”, sintagmă propusă de Patapievici pentru a descrie schimbarea de paradigmă producă la Culianu cu puțin timp înainte de tragicul său sfârșit. De asemenea, nu putem ști ce loc va ocupa scriitorul Culianu în istoria literaturii române. În cele din urmă, totul este un „joc al minții”...